

Kémkedés és információszerzés a kora újkori Konstantinápolyban: Henry Lello angol követ és a Cigala testvérek kapcsolata

A 17. századra az európai diplomácia egyik új központja az Oszmán Birodalom fővárosa, Konstantinápoly lett.¹ A város földrajzi fekvése és vegyes népessége folytán jelentős információs és hírközponttá vált, ezért az európai államok sorra hozták létre állandó követségeiket a városban. Az európai követségek általában a keresztények által lakott Galata és Pera városnegyedekben kaptak helyet. A 16–17. század során ide települt a velencei, a francia, az angol, majd a holland és a Habsburg követség épülete is. A Perában élő és dolgozó európai követek az iszlám vendégjognak (aman) megfelelően az oszmánok vendégszeretét élvezték: kíséretet kaptak, biztonságukért és értékeikért a helyi hatóságok feleltek, rájuk hárult a követek és kíséretük ellátása is. A jó körülményeket és a biztonságot azonban a nemzetközi kapcsolatok alakulása határozta meg számukra: amint a követ országa és az oszmánok között folytatott diplomáciai kapcsolatok megromlottak, a Porta igyekezett ezt az adott állam követein megtorolni. Mivel az oszmánok nem ismerték el a diplomáciai mentességet, a követek egykönnyen fogságba vagy házi őrizetbe kerülhettek.² Az európai követek ajándékokon keresztül erősíthették meg portai pozíciójukat, ez uralkodóváltáskor kötelező volt, de egy-egy új információ vagy kereskedelmi szerződés megerősítéséhez is ajándékokon és megvesztegetésen keresztül vezetett az út.³ Az oszmánok különösen ügyeltek a birodalomba betuzó európaiakra, konvojait útját korlátozták, a lakossággal való érintkezésüket pedig limitálták, kiemelten figyeltek arra, hogy az átutazók ne tudjanak hosszú távú kapcsolatokat kialakítani. Útvonalukat a Porta alakította ki, csausokat adtak melléjük kíséretnek és értesítették a helyi kormányzókat és tisztségviselőiket, hogy felügyeljék utazásukat és érintkezésüket a népességgel. A csausok feladata a küldöttek biztonságos Konstantinápolyba kísérése és utazásuk felügyelete volt.⁴ A szabadabb légkörű fővárosban diplomáciai szolgálatot teljesítő követek azonban már teljes információs hálózatokat és kémközpontokat tudtak létrehozni. A kora újkorban a követek diplomáciai tevékenysége és a kémkedés sok esetben fedte egymást.⁵

Cikkemben Henry Lello, konstantinápolyi angol követ (1597–1607) híres itáliai tengerészcsalád sarjaival, a Cigala testvérekkel fenntartott információs kapcsolatával szeretnék néhány adalékot szolgáltatni az angol–oszmán diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok történetéhez.

(A késő Tudor kori angol hírszerzés és diplomácia) Anglia hírszerzési rendszerének alapjait Sir Francis Walsingham (1532–1590) fektette le, aki I. Erzsébet királynő főtanácsadójaként szervezte meg információs hálózatát. Walsingham 1573-ban nyerte el a Principal Secretary (főtanácsos) pozíciót az angol udvarban. Mivel a főtanácsosok jogkörét sem törvény vagy jogszokás nem jelölte ki, ezért annak hatásköre jórészt viselőjén múlt. Walsingham ezt kihasználva a királynő hallgatólagos támogatásával vette kezébe a külpolitikai ügyek intézését, a külföldi angol követek levelei rendszerint

Walsingham kezén haladtak át, de gyakorlatilag szinte minden külföldről érkező diplomáciai jelentést ő hitelesített aláírásával. Ha a követek közvetlen kinevezését nem is tudta elérni, emberei, ha kisebb pozíciókban is, de Európa-szerte jelen voltak az angol követségeken. Walsingham informátorai között tudhatott angol utazókat, kereskedőket, zsoldosokat és hajósokat is a korabeli Európa szinte minden pontjáról.⁶

A 16. század végére az angol diplomácia az ellenséges vagy rivális államok követségein elsősorban kezdetleges kémhálózatát fejlesztette ki, a katolikus Spanyolországban és Franciaországban egyértelműen a kémkedés volt az angol követségek elsődleges célja. Az angol kémek lebukásáról az egész Európát lefedő velencei diplomáciai képviselői is többször beszámoltak. 1574-ben a velenceiek franciaországi követe, Giovanni Francesco Morosini megemlíti egy skótot, akit a franciák elfogattak az angol követségen való kétes üzletei és az angol követnek tett szolgálatai miatt. „*Néhány nappal ezelőtt letartóztatott egy skótot, aki folyamatosan csereüzletet folytatott az angol követ házában, azt mondják az angol követ kémé, aki Anglia királynőjének zsoldjában áll...*”⁷ 1597-ben Agostino Nani, aki ekkoriban Velence spanyolországi követségét vezette, ugyancsak angol kémek elfogásáról számolt be a spanyol koronához tartozó Lisszabonból. „*...Lisszabonban elfogtak néhány angol kémeket, akik azt mondják és bevallották, hogy azért küldték őket, hogy mélységet mérjenek és, hogy kiderítsék hol a legegyszerűbb bejutni a kikötőbe.*”⁸

Walsinghamet 1590-es halála után William Cecil váltotta, mint aktív főtanácsos, akit 1596-ban fiatalabb fia, Sir Robert Cecil követett. Hozzá írta hivatalos diplomáciai jelentéseit utolsó konstantinápolyi éveiben Edward Barton és utódja, Henry Lello is.

Habár Konstantinápolyban az angol diplomácia főként kereskedelmi és gazdasági érdekei miatt volt jelen, hírközpontként az oszmán főváros nagy jelentőséggel bírt Anglia számára, ezért követeik munkája során igyekeztek a lehető legtöbb információhoz hozzájutni. Lello elődje Edward Barton például követségének ideje alatt az itáliai Paulo Mariani ügyével keveredett „kémbojtárnyba”. Marianit, aki az angol követ egyik legközelebbi munkatársa, informátora és bizalmasa volt, 1592–1593 fordulóján a konstantinápolyi francia követ, Francois Savary de Brèves vádolta meg a Portán a spanyol királynak való kémkedéssel. Brèves bejelentésére Marianit az oszmánok elfogták és felakasztották.⁹

(*Henry Lello és a Cigalák*) Henry Lello konstantinápolyi angol követ 1579 és 1580 között született Clentonban, 1596-ban 16-17 éves korában lett az ekkor Konstantinápolyban követként szolgáló Edward Barton titkára. Kortársai méltatták nyelvtudását, kiválóan és választékosan beszélt olaszul, John Sanderson angol utazó és kereskedő egyik levelében meg is jegyezte róla: „*A keresztény követek kétségtelenül angyalnak tartották kiváló olasz beszéde miatt...*”¹⁰ Lello családneve olaszosan cseng, ezért feltételezhetően egy Angliába települt itáliai származású kereskedőcsalád sarja lehetett. 1597-ben Barton hirtelen halála után lett a követség megbízott vezetője, hivatalos kinevezését 1599-ben a szultáni ajándék megérkezésével kapta meg.

Az angolok ügyének fő támogatója a Portán Henry Lello követségének idején szintén egy itáliai, a genovai családból származó Scipione Cigala – áttérése után, Juszuf Szinán pasa – volt. Scipione 1544-ben született Messinában, édesapja oldalán a Nápolyi Királyságot szolgálta a Földközi-tengeren, amíg a neves oszmán tengernagy, Turghud Reis fogságába nem esett. Scipione 1561-ben került Konstantinápolyba, ahol a palotába kerülve oszmánként nevelték, itt tért át a muzulmán hitre és vette fel a Szinán nevet. Cigalazade, ahogyan kortársai hívták jelentős karriert futott be a Portán, ahol házasságainak köszönhetően egyre feljebb jutott a ranglétrán. Előbb a janicsárok vezetőjeként az agai pozíciót szerezte meg, majd 1591-től, az oszmán flotta irányítójaként, kapudán

pasaként (Kaptan-i Derya) szolgált.¹¹ Ciğalazade ezzel, mint a Szultán tanácsadója helyet szerzett magának a Dívánban. Lello szerint ez azt jelentette, hogy erős kapcsolati hálójával rendelkezett az udvarban és a Szultán védelmét élvezte.¹²

Ciğalazade már 1591-es kinevezése után pártfogásába vette az akkori angol követet, Edward Bartont, akit számos alkalommal tájékoztatott a portai fejleményekről és az informátorai által szerzett európai politikát érintő információkról. Barton 1594-ben a velencei követnek is beszámolt a Ciğalazade által neki mondott hírekről. *„Az angol követ tájékoztatott, akinek Cigala azt mondta, hogy egy ügynöke híreket hozott a pápa, Spanyolország és Velence általi törökellenes ligáról Navarra támogatásával.”*¹³ Irta május 3-ai jelentésében Marco Venier, aki később meg is győződhetett annak hitelességéről, ugyanis a hír hatására oszmán őrizetbe került saját követségén.

A kapudán pasa 1593-ban hívta meg testvérét, Carlo Cigalát Konstantinápolyba. A beutazásáról szóló hírek azonnal táptalajt szolgáltatottak a konstantinápolyi szöbeszédnek, ami úgy vélelmezte, Carlo utazásának célja az évek óta stagnáló oszmán–spanyol béke ügyének tető alá hozása és tárgyalás Madrid nevében. Az erről szóló mendemondák egyébként még évekig fennmaradtak a Portán.¹⁴ Emrah Safa Gürkan szerint Carlo állítólagos tárgyalásainak megtörténte nem igazolható, az azonban bizonyos, hogy Carlo Cigala többen látta magát, mint egyszerű utazónak, és el is várta, hogy az oszmán fővárosban követnek kijáró ellátásban részesülhessen. Carlo célja valójában a bátyjával való újbóli találkozás és ez által üzleti terveinek végrehajtása lehetett. Matheo Zane velencei követnek, akinek volt szerencséje beszélnie vele, Carlo Cigala azt mondta, hogy nem áll szándékában a két uralkodó között tárgyalnia, csakis egyedül a saját üzleti érdekei miatt van itt. Ugyanakkor beutazási engedélye van a szultántól és testvére védelmét is élvezi.¹⁵ Ahogy munkájában az egykorú források alapján Tobias Graf is rámutatott, Carlo üzleti ügyei alatt valójában a moldvai és havasalföldi fejedelemségek élére, oszmán vazallus uralkodóként való kinevezését értette, amikor erre szőtt tervei kútba estek, a korábban Joseph Nasi vezette Naxost szemelte ki célpontjául. Ennek érdekében a szultánnak is felajánlotta szolgálatait, de ekkor még nem járt sikerrel.¹⁶ Matheo Zane velencei követ így számolt be Carlo ügyleteiről: *„Signor Carlo Cigala sosem hagyja el házát. Nem úgy tűnik, mint akinek egyéb üzletei lennének a saját privát ügyein kívül, amelyekben úgy tartják nem fog sikerrel járni, mivel ezekben bátyja, a Kapudán nem támogatja.”*¹⁷ A velencei követ feltételezésével ellentétben Ciğalazade ekkor még nem tudta elérni öccse kinevezését, ezért Carlo néhány hónapon belül vissza is tért Messinába. Ugyanakkor 1598-ban ismételt látogatást tett a Portán, ahol bátyja segítségével III. Mehmed szultán jóvoltából hivatalosan is megkapta a Naxosi Hercegséget, az erről fennmaradt másolat hitelességét Joshua White bizonyította.¹⁸ Ahogy arra Tobias Graf rámutatott Carlo és Ciğalazade levelezéséből, a kapudán egyértelműen saját közbenjárásának eredményeként könyvelte el, hogy öccse megkapta a Naxosi Hercegséget, ahol oly módon kormányozhatott, mint elődje, Joseph Nasi, azonban felhívja rá a figyelmét, hogy mindezért át kell térnie és édesanyjukat, aki eredetileg áttért muzulmán volt, vissza kell hoznia a birodalomba és az iszlámba a szultán iránti hűségének bizonyításaként.¹⁹ Carlo mindezt visszautasította és idővel elhagyta Konstantinápolyt.

1600-ban édesanyja nélkül, de visszatért az Oszmán Birodalomba és Chios szigetről próbálta meg újratárgyalni a hercegség megszerzésének feltételeit. Ekkor már azt akarta elérni, hogy a szultán engedélyt adjon rá, hogy a naxos-i kádit (bíró) eltávolítsa a szigetről, habár bátyja már előre figyelmeztette ennek az iszlám jogba (ulema) való ütközéséről és lehetetlenségéről, Carlo nem fogadta meg tanácsait. Később levelében tájékoztatta a kapudánt arról, hogy III. Fülöp spanyol király a kádi eltávolításához

kötötte Naxos odaajándékozását számára. Gino Benzoni szerint Carlo, aki habár két vasat tartott a tűzben Naxos megszerzésének érdekében, nem volt hajlandó hűséget esküdni a Szultánnak, arról pedig így maga Cigalazade sem tudta meggyőzni urát.²⁰ Ennek ellenére a két testvér kapcsolata nem szakadt meg, Carlo ugyanis chios-i tartózkodása alatt folyamatosan információkkal látta el a kapudán és rajta keresztül a Portát Franciaország királyáról és a Velencei Köztársaságról. Biçer szerint Carlo nem volt hajlandó feladni bátyja pozíciójából származó előnyeit, és ezzel próbálta meg leplezni kétes üzleteit is, amelyekbe már tárgyalásai során is belemerült, 1597-ben a velenceiek elfogták egyik hajóját, amivel a Velencei Köztársaság gabonaszállítmányait csapolta meg.²¹

Carlót tevékenysége és visszaszűzleti ügyei annyira hírhedtté tették Konstantinápolyban, hogy testvérének, a pasának népszerűsége is kárát szenvedte a róla szóló szöbeszédeknek. Marco Venier velencei követ a Dózsának szánt jelentésében beszámol arról, hogy egy alkalommal, amikor a kapudán pasa kapitányait és tengerészeit azzal vádolta, hogy sok kém van közöttük, a legénységek egyes emberei nagy felháborodás közepette azzal vágtak vissza vezetőjüknek: „*Te vagy az igazi kém, azért amiért itt tartod a testvéredet, egy keresztényt, aki Spanyolország királyának fizetett szolgája és kéme.*”²²

Velence konstantinápolyi követét is aggodalommal töltötte el Carlo portai jelenléte és hatása a pasára, különösen azután, hogy látta, a két testvér véleménye megegyezik a velenceieket és a franciákat illetően, Carlo szerint a velenceiek az oszmánok legnagyobb ellenségei, a francia követet pedig egyikük sem volt hajlandó elismerni, Franciaország királyától pedig egyáltalán nem tartottak.²³ Henry Lellót velencei kollégájával ellentétben egyáltalán nem zavarta a Cigala testvérek tevékenysége, sőt Cigalazade portai támogatásáért cserébe Henry Lello kész volt Luca Marianit is visszautasítani, aki az angol követségtől kért segítséget egy Carlo Cigala elleni vádirat törökre fordításához: „*A renegát Luca Mariani folytatja pereskedését Carlo Cigala ellen és egy hosszú memorandumot készített, amit a szultánnak akar bemutatni. Ezt elhozta az Angol Követségre, hogy törökre fordítsa, de erre a követ azt válaszolta neki, hogy a Kapudán pasa barátjaként vissza kell, hogy utasítsa a beavatkozást.*”²⁴ Ahogyan az Agostino Nani velencei követ jelentéséből is kiderül, Henry Lello a kapudán kémkedéssel vádolt öccse elleni vádirat lefordítását Cigalazade barátjaként megtagadta a renegáttól. A kapudán nem egyszer az a vád érte a Konstantinápolyban tartózkodó európai követek részéről, hogy túlságosan kivételez pártfogoltjaival, az angolokkal. Henry Lello 1598. január 20-ai levelében számol be arról, hogy a kapudán Chios-ban 20 hajót elvett a franciáktól, konzuljaikat pedig rabszolgává tette és szabadságukért 14 ezer koronát követelt, akárcsak előtte a spanyoloktól, amiért francia követ számos panaszt tett ellene a szultánnál. Ugyanakkor Lello arról is beszámol, hogy az angol hajókkal a kapudán szívélyesen bánik és mindent megtesz értük Chios-ban: „*A mi nemzetünkkel szemben nagyon barátságosan lépett fel, egy angol hajó Chios-ba való érkezésekor, annak minden szívességet megtett, jól ellátta és nem kért semmilyen ajándékot, ezt a bánásmódot a többi állam igen bírálta.*”²⁵

Cigalazadét 1596-os szultáni hadjáratban való részvételéért, és különösen a mezőkeresztesi csatában nyújtott jelentős teljesítményéért, még ebben az évben nagyvezírré nevezték ki. Portai pozíciója megerősödött a rivális Szafije szultána vezetete csoportosulással szemben. Ennek bizonyítéka Girolamo Capello velencei követ 1597-es jelentése: „*Ibrahim nagyvezírt eltávolították, és Haszan az eunuch vette át helyét. Úgy tartják, hogy éles eszű, kapzsi, a zsidók barátja és Cigala bizalmasa.*”²⁶ Cigalazade-nak sikerült saját bizalmi embereit beültetnie az oszmán kormányzatba. Nagyvezírsége azonban nem tartott sokáig, a sikertelen hadjárat és Szafije szultána machinációinak köszönhetően hamar elbocsátották. Szafije családi kapcsolatai miatt is ellenséges volt Cigalazade-val, mivel rokoni

szálak fűzték a pasa riválisaihoz, Halil, Ferhád és Ibrahim pasákhöz is.²⁷ A századfordulón a Szafije befolyásával elégedetlen portai elit ismét maga közé emelte. Cıgılazade sikeresen őrizte meg pozícióját vele szemben házasságain keresztül is, ennek köszönhetően többek között Kodzsa Szinán pasa szövetségét.²⁸ Henry Lello 1598. március 21-ei levelének végén említi meg Cıgılazade, nála Cıgal Ogly friss kinevezését: „*A Nagyúr (a szultán) a Tatárnak adta a boszniai begler-bejt. Ugyanígy a shernani basaságot is, úgy ahogyan azt először a tábornoknak (Cıgal Ogly) adta volt, és az is tudott az öreg szultánáról, hogy most ki nem állhatja annak barátját (Cıgal Oglyt), és mivel vele kell legyen minden tanácskozáson, ezért (a szultán) Cıgal Oglyt tábornokká tette meg ...*”²⁹

Mivel a nagy szultáni háború sikertelensége miatti elégedetlenség Konstantinápolyon is végigvonult, ebben a helyzetben Cıgılazade ismét a szultán kegyébe férkőzhetett és kiterjeszthette portai befolyását. Agostino Nani velencei követ 1601. áprilisi jelentésében számol be arról, hogy neki köszönhetően a kalózkodás ellenére sem érte retorzió az angolokat: „... *a múlt évben nemcsak a Szultánnak, de összes miniszterének és azt mondhatom majdnem Cıgalának is az volt a vágya, hogy eltıltsa az angolokat a kereskedelemtől, most viszont a Franciaország javát szolgáló birodalmi kapitulárék, rendeletek ellenére a fordítottját fogadták el. Ennek oka elsősorban Cıgala hatalmas befolyása, akinek korábban kis súlya volt, de most, miután a mostani zavargások során szultán kegyébe férkőzött, gyakori audienciákkal és ravasz tanácsokkal arra törekszik, hogy felülmúlja a legbefolyásosabb Főeunuchot, aki a múltbeli támogatásával egyetlen oka volt Cıgala felemelkedésének. Nemcsak Cıgala kapzsi reményei készítetik arra, hogy jelentős profitot nyerjen ki az angol követből, hanem franciák elleni ősi gyűlölete is.*”³⁰ Nani szerint Cıgılazade ravasz tanácsokkal és ajándékokkal kísért gyakori audienciákkal férkőzött a szultán kegyébe, ambíciói azonban nemcsak a Főeunuch befolyásának túlszárnyalására irányulnak, hanem az angol követből kinyerhető legtöbb profit megszerzésére is. Ugyanebben a levélben számol be Nani arról, hogy a hollandokat immár az angol királynő zászlaja alá rendelték, ezzel kapcsolatban lejegyzí a nagyvezír mondandóját Cıgılazade véleményéről. „*A Nagyvezír elmagyarázta, hogy Cıgala azon a véleményen volt, hogy az angolokat kellene támogatni, akik bárki másnál jobb barátai a Portának, mindenki más egyetértett Cıgala súlyos véleményével.*”³¹ Az akkori portai elit többsége inkább az angolokban látta szövetségeseit, ezt Jemisci Haszan nagyvezír Agostino Naninak megejtett 1600-as mondataiból is kiolvashatjuk. „*Jemisci ugyanakkor azt válaszolta, hogy az angol szövetséget nagyra kell értékelni, mivel az angolokat a Spanyolország hajóival szembeni harcban alkalmazzák és mivel ellenségei Törökország ellenségeinek, ez pontosan az a fő szempont, amely arra készíti a törököket, hogy ne hagyják el az angol szövetséget, különösen addig ne, ameddig az angolok hadban állnak Spanyolországgal.*”³² Az oszmán elit úgy vélekedett, hogy ameddig az angolok tevékenysége a spanyolok ellen, és az Oszmán Birodalom javára zajlik, addig érdekeinek megfelel a szövetség Angliával. Agostino Nani 1601. április 1-jei jelentéséből tudjuk, hogy Lello a kapudán pasa támogatásáért drága köntösöket, órákat és ezüstlapokat ajánlott fel: „... *a Bosztandzsi basát, aki az angol követ fő támogatója volt, aki ezért sok köntösti ígért neki, most elbocsátották, az angol követek most már csak Cıgala maradt meg, akinek már megígért számos órát, ezüstlapot és köntösöket ötszáz dukát értékben.*”³³ Ugyanakkor Lello a konstantinápolyi bosztandzsi basinak szintén köntösöket ajánlott fel közbenjárásáért.

(Összegzés) Henry Lello követsége idején a konstantinápolyi angol diplomácia célja elsősorban az angol kereskedelem és bővebben a Levantei Társaság érdekeinek védelmére irányult. Henry Lello követségét a Földközi-tenger térségében az egyre inkább elterjedő

angol kalózkodás jellemezte. A kontrollálhatatlan fosztogatások már az angolok kereskedelmi engedélyeit és portai presztízst veszélyeztették. Henry Lello ennek érdekében a velenceiekkel és franciákkal egyaránt ellenséges Cigala testvéreken keresztül igyekezett mindezt elsimítani. Az angol követ a Cigaláknak is kapóra jött, Cigalazade Juszuf pasa a Porta érdekeit szem előtt tartva az angol kalózkokban a spanyol tengeri előretörés akadályát látta. Lello támogatásáért cserébe hajlandó volt a kémkedés gyanújába keveredett Carlót is biztosítani azzal, hogy portai vádlójától, Luca Marianitól megtagadta a Carlo ellen szóló vádiratának törökre fordítását. A machinációk háttérében Graf szerint Carlo esetében egyértelműen egyéni ambíciói álltak, motivációja merő opportunizmus volt. Carlo, amikor csak tudta, kihasználta bátyja magas pozícióit, ugyanakkor az anyagi előrejutás miatt nem mondhatott le urának, a spanyol királynak szolgálatairól sem, egy veszélyes kettős játékot játszott, amiben bármikor fejét veszíthette volna árulásért. Carlo, bátyja jó angol kapcsolatait kihasználva 1601-ben egyenesen Erzsébet angol királynőnél próbálkozott jóvátételt kizsarolni az angol kalózkok által kiraboltsága alatt álló hajókért, amelyek nemcsak a bátyja által kiadott kereskedelmi engedélyekkel rendelkeztek, de keresztény legénységű genovai hajók voltak.³⁴ Carlo-ból végül oszmán vazallus lett, ám nem tért meg az iszlámnak, ennek Graf szerint az lehetett az oka, hogy anyagi érdekei miatt nem akarta elveszíteni kapcsolatait a keresztény európai nemességgel sem.³⁵

Cigalazade esetében a fő motiváció portai érdekcsoportja volt, amely az angol fegyverekért cserébe, amíg tudta, elnázte azok tengeri fosztogatásait, különösen, ha ez az általa sem kedvelt francia és a velencei hajókkal szemben történt. Lello pont emiatt szorosán kötődött az angolbarát portai frakcióhoz, amelynek Cigalazade is tagja volt, ez viszont azzal járt, hogy bármikor, amikor a Szafije szultána vezette rivális érdekcsoport került hatalomra vagy tudta jobban átvinni érdekérvényesítő képességét az udvarban, az angol kalózkodás kérdése ismét előkerült. Cigalazade azonban beházasodásának köszönhetően helyel-közzel sikeresen meg tudta őrizni portai pozícióit. Henry Lello 1598. január 20-ai levelében számolt be a rivális portai érdekcsoport Cigalazade ellen írott petíciójának átadásáról, amely a szultán elfoglaltsága miatt akkor nem járt sikerrel. *„Ugyanezen a napon a Nagyúr személyesen jött el a tüzéségi gyakorlóterre, hogy megnézze tüzéségét, ahol _____ elszánta magát, hogy átadja neki a kapudán elleni petícióját, de nem kapott audienciát aznap és arra utasították, hogy ez ügyben ne zavarja meg a Nagyurat, hanem várja válaszát, így petíciójára válasz és jóvátétel nélkül tért vissza.”*³⁶

Ugyan a portán szolgáló renegátoknak át kellett térniük az iszlámra és meg kellett szakítaniuk minden korábbi kapcsolatukat a keresztény világgal. Azonban pont a Cigala testvérek példája érzékelteti a legjobban, hogy ez egy bizonyos státusz felett korántsem volt teljesen szükségszerű. Graf egyetért Natalie Rothman-nel³⁷ abban, hogy a Cigalák inkább a transz-imperiális nemesség tagjainak látták magukat, mintsem egyetlen uralkodó szolgálóinak, Scipione önképének áttérése után is szerves része maradt, hogy a Cigala család leszámazzottja, ezután is fontosnak tartotta és ápolta a kapcsolatot keresztény családjával. Graf, Metin Kunt kutatásaira³⁸ utalva rámutat, hogy a 17. században az áttért európai keresztények portai elitbe való integrálódása során egy ún. etnikai-regionalis szolidaritás alakult ki közöttük, az azonos regionalitással rendelkező személyek nemcsak patronálták egymást az oszmán udvarban, de hivatalos kapcsolataikra is befolyással volt közös eredetükből következő felfogásuk.³⁹

Mivel Cigalazade nem szakította meg teljesen kapcsolatait keresztény családtagjaival, sőt több ízben meg is látogatta őket utazásai során, továbbá testvérét is meghívta az oszmán fővárosba, riválisai körében jogosan merülhetett fel árulásának lehetősége, ugyanakkor Graf szerint a kapudán transz-imperiális kapcsolatait javarészt csak privát,

volt családját is érintő ügyekben használta fel. Az angolok kapcsán Graf a pasa patro-náltjai között egy angol származású eunuch-ot, bizonyos Haszan Agát is megemlíti, róla nem tudjuk pontosan, milyen portai pozíciót töltött be. Haszan egyike volt annak a két angol származású eunuchnak, akik a kapudán túlnyomó részt itáliai eredetű szélesebb portai kapcsolati hálójáéhoz tartoztak.⁴⁰ Ebben a közegben családja származása miatt Henry Lello is előnyben részesülhetett, ehhez nyelvtudása is adott volt így az angolok-nak kedvező portai érdekcsoport dominanciája mellett és Cıǵalazade segítségével révén jelentős diplomáciai kapcsolatokat tudott kialakítani a Portán.

FORRÁS ÉS IRODALOMJEGYZÉK

- Ágoston Gábor: Az oszmán és az európai diplomácia a kölcsönösség felé vezető úton. In *Híd a századok felett, Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára*. Szerk.: Hanák Péter. Pécs, 1997. 92.
- Benzoni, Gino: „Cicala, Scipione”. In *Dizionario Biografico degli Italiani, Istituto della Enciclopedia Italiana fondato da Giovanni Treccani - Volume 25*, 1981.
- Biçer, Merve: *Cıǵalazade Yusuf Sinan Pasha: a 16th century Ottoman convert in the Mediterranean world*. Master’s Thesis, Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara, September 2014.
- Brown, Horatio F.: *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, Volume 9, 1592–1603*, London, 1897. 417–421. *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp417-421> [letöltés: 2020. jan. 7.].
- Brown, Horatio F.: *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, Volume 10, 1603–1607*, London, 1900, *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol10/pp42-57> [letöltés: 2020. jan. 8.].
- Brown, Rawdon – Bentinck, G. Cavendish: *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, Volume 7, 1558–1580*, Bentinck London, 1890. 522–523. *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol7/pp522-523> [letöltés: 2019. nov. 21.].
- Budiansky, Stephen: *Her Majesty’s Spymaster Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*. Plume, 2006.
- Burian, Orhan: *The Report of Lello Third English Ambassador to the Sublime Porte*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1952.
- Fleet, Kate – Krämer, Gudrun – Matringe, Denis – Nawas, John – Rowson, Ewerett: *Encyclopaedia of Islam, Third Edition*, 2007.
- Graf, Tobias P.: Of Half-Lives and Double-Lives “Renegades” in the Ottoman Empire and Their Pre-Conversion Ties, ca. 1580–1610. In: Firges, Pascal – Graf, Tobias – Roth, Christian, Tulasoǵlu, Gulay: *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*. Brill, 2014. 139–141.
- Graf, Tobias: *The sultan’s renegades, Christian-European converts to Islam and the making of the Ottoman elite, 1575–1610*. Oxford University Press, 2017.
- Gürkan, Emrah Safa: Dishonorable Ambassadors, Spies and Secret Diplomacy in Ottoman Istanbul. In: Barbara Kellner-Heinkele – Pál Fodor: *Archivum Ottomanicum*. Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2018. 47–60.
- Gürkan, Emrah Safa: *Espionage in the 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman Habsburg Rivalry*, PhD dissertation, Georgetown University, Washington, DC, 2012.
- Kunt, Metin: *The Sultan’s Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550–1650*. Columbia University Press, New York, 1983.
- Reindl-Kiel, Hedda: East is East and West is West, and sometimes the twain did meet: Gift exchange in the Ottoman Empire. In: *Frontiers of Ottoman Studies, vol. 2*. Ed.: Colin Imber – Keiko Kiyotaki – Rhoads Murphey. London, 2005. 113–124.
- Rothman, E. Natalie: *Brokering Empire: Trans-Imperial Subjects between Venice and Istanbul*. Cornell University Press, 2012.
- State Papers 97/4 folio 2-50. (SP 97/4), Public Record Office London
- Várkonyi, Gábor: A konstantinápolyi angol politika a tizenöt éves háború időszakában. (Edward Barton portai követ jelentései Konstantinápolyból, 1593–1597.) *Aetas*, 2000/4. 106–124.
- White, Joshua Michael: *Catch and Release: Piracy, Slavery, and Law in the Early Modern Ottoman Mediterranean*, PhD dissertation, University of Michigan, 2012.

JEGYZETEK

- 1 Christer Jönsson – Martin Hall: *Essence of Diplomacy*. London, 2005. 40–41.
- 2 Ágoston Gábor: *Az oszmán és az európai diplomácia a kölcsönösség felé vezető úton*. In: *Híd a századok felett, Tanulmányok Katus László 70. születésnapjára*. Szerk.: Hanák Péter. Pécs, 1997. 92.
- 3 Reindl-Kiel, Hedda: *East is East and West is West, and sometimes the twain did meet: Gift exchange in the Ottoman Empire*. In: *Frontiers of Ottoman Studies*, vol. 2. Ed.: Colin Imber – Keiko Kiyotaki – Rhoads Murphey. London, 2005. 113–124.
- 4 Emrah S. Gürkan: *The Efficacy of Ottoman Counter-Intelligence in the 16th century*. In: *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* Vol. 65. 1. 2012. 16–17.
- 5 Emrah S. Gürkan: *Dishonorable Ambassadors? Spies and Secret Diplomacy in Ottoman Istanbul*. In: *Archivum Ottomanicum* 35. Ed.: Barbara Kellner-Heinkele – Pál Fodor. Wiesbaden, 2018. 47–49.
- 6 Budiansky, Stephen: *Her Majesty's Spymaster Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*, Plume, 2006.
- 7 „A few days ago a Scotchman, who was continually transacting business in the house with the English Ambassador, was arrested, and he is said to be the Ambassador's spy in the pay of the Queen of England...” – Giovanni Francesco Morosino, Lyons, 1574. dec. 10. In. Brown, Rawdon – Bentinck, G. Cavendish: *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, Volume 7, 1558–1580*, Bentinck London, 1890. 522–523. *British History Online (BHO.)* <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol7/pp522-523> [letöltés: 2019. nov. 21.].
- 8 „Off Ferrol sixty English ships have been sighted, and in Lisbon some English spies have been captured, who, they say, have confessed that they were sent to take soundings, and to discover the easiest entrance to that port.” – Agostino Nani velencei követ Spanyolországban. Madrid, 1597. ápr. 24. In. Brown: *Calendar of State Papers, Vol. 9, 264–267. British History Online (BHO.)* <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp264-267> [letöltés: 2019. nov. 27.].
- 9 Várkonyi, Gábor: *A konstantinápolyi angol politika a tizenöt éves háború időszakában*. (Edward Barton portai követ jelentései Konstantinápolyból, 1593-1597.) Aetas, 2000/4. 111–114.
- 10 „The Christian ambassidors they no doubt toke him for an angell, by his excelent discourse in Italian...” –John Sanderson levele Sir Thomas Glover-hez 1607. május 18-án In. Foster, Sir William: *The Travels Of John Sanderson In The Levant (1584–1602)*, Hakluyt Society, 1931. 237.
- 11 Fleet, Kate – Krämer, Gudrun – Matringe, Denis – Nawas, John – Rowson, Ewerett: *Encyclopaedia of Islam, Third Edition*, 2007. 15–16.
- 12 Burian, Orhan: *The Report of Lello Third English Ambassador to the Sublime Porte*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basimevi, 68. 1952.
- 13 „...I am informed by the English Ambassador, to whom Cicala had said that an agent of his had brought the news of this league of the Pope, Spain and Venice against the Turk, and for the assistance of Navarre. Public rumour even went so far as to say that I had been shut up in the Embassy” – Marco Venier velencei követ Konstantinápolyban. Dalle Vigne di Pera, 1594. máj. 3. In. Brown: *Calendar of State Papers, Vol. 9, 127–132. BHO.* <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp127-132> [letöltés: 2019. nov. 29.].
- 14 Gürkan, Emrah Safa: *Espionage in the 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman Habsburg Rivalry*, PhD dissertation, Georgetown University, Washington, DC, 2012, 118, 175–176.
- 15 „I have had an opportunity of speaking at length with Signor Carlo Cicala. He assures me that he has no intention of negotiating between Prince and Prince, and that he is here on his own private business alone. He says he is here under a passport from the Sultan and the protection of his brother, and so no question as to his religion will be raised.” – Matheo Zane, velencei követ Konstantinápolyban, a Dózsénak és a szenátusnak, Pera 1593. aug. 3. In. Brown: *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, Volume 9, 1592–1603*, London, 1897, 95–103. *BHO.* <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp95-103> [letöltés: 2020. jún. 11.].
- 16 Graf, Tobias: *The sultan's renegades, Christian-European converts to Islam and the making of the Ottoman elite, 1575–1610*, Oxford University Press, 2017. 176–177.
- 17 „Signor Carlo Cicala never leaves the house. It does not seem that he has any other business than his own private affairs, in which it is said he will not succeed, for his brother the Capudan will not support him.” Dalle Vigne di Pera, 19th September 1593. – Matheo Zane konstantinápolyi velencei követ a Dózsénak és a Szenátusnak In Brown: *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, Volume 9, 1592–1603*, London, 1897, 103–107. *BHO.* <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp103-107> [letöltés: 2020. jún. 11.].

- 18 White, Joshua Michael: *Catch and Release: Piracy, Slavery, and Law in the Early Modern Ottoman Mediterranean*, PhD dissertation, University of Michigan, 2012. 65.
- 19 Graf: *The sultan's renegades*, 2017. 178.
- 20 Benzoni, Gino: „Cicala, Scipione” In: *Dizionario Biografico degli Italiani, Istituto della Enciclopedia Italiana fondato da Giovanni Treccani - Volume 25*, 1981. 334–335.
- 21 Biçer, Merve: *Cigalazade Yusuf Sinan Pasha: a 16th century Ottoman convert in the Mediterranean world*, Master's Thesis, Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara, September 2014. 90–91.
- 22 „On another occasion the Capudan Pasha finding himself in the arsenal, seated among a number of seamen and captains, he turned round on them and said with a loud voice, “There are a lot. of spies among you.” They all looked at each other and then, in the midst of a great uproar, some voices were heard to say, “You are the real spy, for you keep your brother here, a Christian and paid subject and spy of the King of Spain...” – Marco Venier velencei követ Konstantinápolyban, 1594. máj. In. Brown: *Calendar of State Papers, Vol. 9*, 127–132. BHO. <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp127-132> [letöltés: 2019. nov. 22.].
- 23 Biçer: *Cigalazade Yusuf Sinan Pasha*, 93.
- 24 „The renegade, Luca Mariani. continues his suit against Carlo Cigala, and has drawn up a very long memorial to present to the Sultan. He took it to the English Ambassador to have it translated into Turkish, but the Ambassador replied that as a friend of the Capudan Pasha, he must decline to interfere.” – Agostino Nani, velencei követ Konstantinápolyban. Dalle Vigne di Pera, 1600. jan. 20. In. Brown: *Calendar of State Papers, Vol. 9*, 438–444. BHO. <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp438-444> [letöltés: 2019. nov. 28.].
- 25 „the French Ambassador hath made many complainette here against him aswell for the takinge of a twenty shipp as for the takinge out of the french Consuls here in Sio 14. thousand chrownes alledginge the same to be Spanard goode as itt was indeed and the man made slaves with challangeth to be free by certaine of his capitulation as comminge under his banner wher mi little regarde is given to his State and lesse to himselfe so thatt seeminge no other remedie he requireth licence to departe or else to observe his kings Capitulations wher to yett no answeare is given. Our nation he hath served himselfe verie friendlye who att the arrivall of an English shipp in Sio as sherved them all favor intreated them well and demanded no presents which was greatly __neyled by other nations.”
- Henry Lello Robert Cecilnek 1598. január 20. SP. 97
- 26 „Ibraim, the Grand Vizir, has been deposed, and Hassan the Eunuch has taken his place. He is held to be sagacious, avaricious, a friend of Jews, ans intimate of Cicala.” – Girolamo Capello, velencei követ Konstantinápolyban. 1597. nov. 5. In. Brown: *Calendar of State Papers*, Vol. 9, 292–301. BHO. <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp292-301> [letöltés: 2019. nov. 22.].
- 27 Biçer: *Cigalazade Yusuf Sinan Pasha*, 81.
- 28 Biçer: *Cigalazade Yusuf Sinan Pasha*, 45.
- 29 „The Grand Signiour had given the Bergerlick of Bosnia to the Tartar. If shall the same for ar ther as also the Basaluck of Shernan he hath sold to first sentrall __ and is thought of the old Empresse stand nott now his friend she shall be with him for all as counsell and Cigallogly made generall...” – Henry Lello Robert Cecilnek, 1598. márc. 21. SP 97. 29.
- 30 „... only last year it was the desire not of the Sultan, but of all his ministers, and almost, I might say, of Cicala himself, to prohibit the English from trading; now, in spite of excellent reasons based upon capitulations, decrees, and Imperial rescripts in favour of France, the very reverse has been adopted. This is chiefly due to the immense influence of Cicala, who formerly had little weight, but now, having ingratiated himself with the Sultan during the recent tumults, he aspires by means of frequent interviews and cunning counsels, to overtop the supreme influence of the Chief Eunuch, who by supporting Cicala in the past has been the sole cause of his present exaltation. It is not merely Cicala's greedy hopes to wring much profit out of the English Ambassador which induce him to take up this attitude, but also his ancient hatred of the French.” – Agostino Nani, velencei követ Konstantinápolyban 1601. ápr. 17. In. Brown: *Calendar of State Papers, Vol. 9*, 449–457. BHO. <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp449-457> [letöltés: 2019. nov. 29.].
- 31 „The Grand Vizir explained that Cicala was of opinion that the English who were better friends to the Porte than any other power, ought to be favoured; all the others adhered to the weigthy opinion of Cicala...” – Agostino Nani, velencei követ Konstantinápolyban 1601. ápr. 17. In. Brown: *Calendar of State Papers, Vol. 9*, 449–457. BHO. <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp449-457> [letöltés: 2019. nov. 29.].
- 32 „...Jemisgi, however, replied that the English alliance ought to be highly appreciated for the English were employed infighting the ships of Spain, and were the enemies of Turkey's enemies, which is precisely the main consideration which

- inclines the Turks not to abandon the English alliance, especially as long as the English remain at war with Spain.*” – Agostino Nani, velencei követ Konstantinápolyban. Dalle Vigne di Pera, 1600. jan. 21. In. Brown: *Calendar of State Papers Relating, Vol. 9*, 438–444. BHO. <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp438-444> [letöltés: 2019. nov. 23.].
- 33 „...*the Bostangi Pasha, who was the principal supporter of the English Ambassador, by whom he was promised many robes, has been dismissed, and now only Cicala, who has been promised a number of cloaks, silver-plate, and robes to the value of five hundred ducats, remains to sustain the English Ambassador.*” – Agostino Nani, velencei követ Konstantinápolyban. Dalle Vigne di Pera, 1601. ápr. 1. In. Brown: *Calendar of State Papers, Vol. 9*, 449–457. BHO. <http://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/venice/vol9/pp449-457> [letöltés: 2019. nov. 23.].
- 34 Graf: *The sultan’s renegades*, 2017. 181.
- 35 Graf: *The sultan’s renegades*, 2017. 183.
- 36 „*Also this day Grand Signiour came himselfe to the artillerye yard to see his artillery wherd ___ Vizerey prepared himselfe to delliver his petition against the Captaine butt could have no audience comandinge him this day in case thatt he should nott trouble Grand Signiour butt should be answered by him and so returned without answeare or remedye.*” Henry Lello *Sir Robert Cecilnek 1598. január 20. SP 97.15-17.*
- 37 Rothman, E. Natalie: *Brokering Empire: Trans-Imperial Subjects between Venice and Istanbul*, Cornell University Press, 2012.
- 38 Kunt, Metin: *The Sultan’s Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550–1650*, Columbia University Press, New York, 1983.
- 39 Graf, Tobias P.: *Of Half-Lives and Double-Lives “Renegades” in the Ottoman Empire and Their Pre-Conversion Ties, ca. 1580–1610*. In. Firges, Pascal – Graf, Tobias – Roth, Christian, Tulasoğlu, Gulay: *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*, Brill, 2014. 139–141.
- 40 Graf: *The sultan’s renegades*, 2017. 157–158.